

ANALÝZA ÚZEMNÍCH STUDIÍ KRAJINY

Markéta Müllerová

Cílem tohoto článku je seznámení s výsledky analýzy územních studií krajiny uskutečněné v rámci diplomové práce. Bližší analýza byla uskutečněna na vzorku šesti územních studií krajiny vypracovaných mezi lety 2016–2019 za podpory Integrovaného regionálního operačního programu. Cílem analýzy bylo porovnat územní studie krajiny, prozkoumat různé přístupy, které zpracovatelé zvolili pro řešení obdobných problémů, a pokusit se mezi nimi nalézt společná východiska. Pozornost byla věnována především jejich návrhové části a doporučením v ní uvedených. Výsledky analýzy tak mohou být užitečným podkladem pro budoucí zpracování územních studií krajiny.

Klíčová slova: územní studie krajiny, analýza, územně analytické podklady

Úvod

Územní studie krajiny (ÚSK) jsou novým prvkem v rámci nástrojů územního plánování. Jejich cílem je postihnout problematiku spojenou s krajinou. Doposud totiž mezi nástroji územního plánování chyběl dokument zabývající se krajinou podrobněji. [1]

Celkem 47 obcí s rozšířenou působností (ORP) si mezi lety 2016–2019 nechalo zpracovat územní studii krajiny. Tyto studie byly vypracovány za podpory Integrovaného regionálního operačního programu (IROP) v rámci specifického cíle 3.3 „Podpora pořizování a uplatňování dokumentů územního rozvoje“. [2] Vypracování územních studií krajiny představovalo novou zkušenost jak pro pořizovatele, tak pro zpracovatele. A i když struktura i obsah podléhaly metodice vytvořené Ministerstvem pro místní rozvoj (MMR) a Ministerstvem životního prostředí (MŽP), stále zbývalo hodně prostoru pro specifické přístupy ke konkrétním problémům.

Právě z těchto důvodů vznikla snaha vytvořit kvalitativní analýzu vybraných studií, která by prozkoumala jednotlivé přístupy a pokusila se mezi nimi najít společná východiska. Výsledky této analýzy by proto mohly být užitečným podkladem pro budoucí směřování ÚSK.

ÚSK byly analyzovány především z hlediska obsahu, ale i struktury, metody zpracování a vstupní a výstupní vazby na územně plánovací dokumentaci. Cílem tohoto článku je přiblížit výsledky uskutečněné analýzy v rámci diplomové práce. [3]

Cíle analýzy územních studií krajiny

Hlavním cílem analýzy bylo porovnat jednotlivé přístupy při tvorbě ÚSK a na základě zjištěných poznatků vypracovat doporučení pro příští ÚSK. Podrobný rozbor byl proveden na vzorku šesti studií od různých zpracovatelských subjektů. Studie byly vybírány tak, aby výsledná skupina byla co nejrozmanitější, a to co se týče jak charakteru krajiny, tak především různých zpracovatelů, kdy přednostně byli vybíráni ti, kteří zhotovili více ÚSK, a tudíž s nimi měli i více zkušeností. Do výsledného výběru byly zařazeny tyto studie: ÚSK SO ORP Blansko [4], Chomutov [5], Kopřivnice [6], Liberec [7], Říčany [8] a Veselí nad Moravou [9].

Studie byly hodnoceny z hlediska struktury a obsahu. Jelikož většina hodnocených ÚSK se řídila strukturou nastíněnou metodikou a odchylky jsou zde minimální, všech šest studií bylo hodnoceno dohromady, vyjma návrhové části, kde má ÚSK Chomutov odlišnou strukturu. K hodnocení byla také využita tabulka poskytnutá MMR ČR [10], která byla rozšířena o ÚSK ORP Chomutov, Liberec a Říčany. Pozornost byla zaměřena především na přehlednost členění jednotlivých kapitol a provázanost textové a grafické části.

Největší pozornost byla v rámci analýzy věnována obsahu návrhů, jejich praktickým východiskům a návaznosti navržených opatření na další dokumenty územního plánování. Nejčastěji se jedná o opatření cílicí na územně plánovací dokumentaci (ÚPD) či územně analytické podklady (ÚAP). V ÚSK

bývá také doporučováno vypracovat podrobnější studie zabývající se danou tematikou (např. erozemi, povodněmi).

Z uskutečněné analýzy vyplynuly poznatky, které jsou zformulovány v doporučení pro možná budoucí zpracování ÚSK. Při tvorbě doporučení nebyl brán v potaz metodický pokyn MMR a MŽP. Doporučení jsou směřována především pro tvorbu zadání ÚSK, jelikož právě zde je definována struktura, obsah, rozsah, účel a cíle studie. Doporučení jsou rozdělena zvláště pro část doplňujících průzkumů a rozborů, a část návrhovou. Doporučení pro návrhovou část jsou ještě dále rozdělena pro obsah a strukturu. Tato doporučení vycházejí přímo z analýzy navrhovaných opatření, která měla jasné směřování na další dokumentaci, proto je v nich brán důraz právě na praktická směřování územních studií krajiny a obecné strategické cíle jsou v doporučeních upozaděny.

Výsledky analýzy doplňujících průzkumů a rozborů

Doplňující průzkumy a rozborů (DPR) jsou často rozsáhlejší než samotný návrh, proto byla analýza zaměřena na to, jestli skutečně bylo potřeba vypracovat DPR v takovém rozsahu, a jaká je jejich vzájemná provázanost s územně analytickými podklady a samotnou návrhovou částí.

Struktura a obsah jednotlivých kapitol byly víceméně předepsány v metodice, ve všech DPR proto jsou formálně tyto rozborů provedeny, i když pro

účely návrhové části studie mohou mít minoritní význam. V některých případech ale tyto rozborů „vytvořené navíc“ mohou být užitečným podkladem pro příští aktualizace ÚAP.

U doplňujících průzkumů je důležité, aby bylo nejprve vyhodnoceno, jaké jsou cíle ÚSK a jaké podklady jsou podle toho pro návrhovou část nezbytné. Jelikož se jedná o průzkumy doplňující, měly by dle logiky věci územně analytické podklady pouze doplňovat. Proto je potřeba vyhodnotit stav aktuálních ÚAP a podle toho, jestli některé kapitoly jsou neúplné či zpracované nevyhovujícím způsobem pro potřeby ÚSK, by mělo být rozhodnuto, jak postupovat při tvorbě DPR.

Další možností by též mohlo být rozdělení doplňujících průzkumů a rozborů dle tematických okruhů, na což by mohla jednoduše navazovat návrhová část strukturovaná stejným způsobem. Příkladem takového členění může být kategorizace použitá při analýze (viz Tabulka 1).

Výsledky analýzy návrhové části

V návrhové části by měla být nastíněna budoucí vize krajiny a kroky vedoucí k jejímu naplnění. Součástí návrhu by mělo být členění ORP na krajinné okrsky. Výstupem návrhové části by měly být rámcové podmínky využití směřované zejména na ÚPD a rámcová doporučení pro opatření, která by měla být podkladem pro další orgány veřejné správy. [11]

Výsledky analýzy struktury návrhu

Členění kapitol návrhové části analyzovaných ÚSK navazuje na členění DPR. Bohužel toto členění způsobuje jistou nepřehlednost. Například se stává, že se určité návrhy opatření opakují ve více kapitolách. Z analýzy jednotlivých opatření ÚSK se proto nabízí tematické členění návrhové části do čtyř hlavních kategorií (viz Tabulka 1).

Hlavní problém ve struktuře návrhu je ovšem v nedostatečném propojení textové a grafické části, kdy je často těžké vyhledat navrhovaný prvek vyznačený ve výkrese v textové části a naopak, čemuž by mohlo pomoci systematizované značení jednotlivých prvků. Další problém je v tom, že v metodice není specifikován obsah výkresů, ale pouze jejich názvy, jejichž význam je možné si vysvětlit více způsoby, což v konečném důsledku způsobuje nepřehlednost mezi jednotlivými opatřeními. Tyto problémy svým způsobem vyřešili v ÚSK Chomutov, kde zvolili odlišnou strukturu oproti metodice. [5] V ÚSK Blansko si poradili jinak. Dodrželi předepsané čtyři hlavní výkresy, ale k tomu vypracovali řadu vedlejších výkresů zaměřených pouze na specifickou problematiku (ÚSES, vymezení niv vodotečí atd.). [4]

V rámci analýzy byl proto vytvořen návrh možné struktury výkresů tak, aby především směřování výstupů jednotlivých opatření bylo přehledné. Legenda každého výkresu by pak měla být rozčleněna podle tematických kategorií pro snadné vyhledání opatření v textové části:

- výkres navrhovaných změn v krajině
 - tento výkres by měl shrnovat veškeré navržené změny v krajině, jedná se například o návrhy nových cest, nových stabilních biotopů, protierozních opatření atd.,
- výkres jevů na doplnění do ÚAP
 - v tomto výkrese by měly být vyznačeny veškeré jevy na doplnění ÚAP s příslušným číslováním jednotlivých jevů,
- výkres s úkoly pro ÚPD
 - v tomto výkrese by měly být vyznačeny veškeré plochy, pro něž je navrhováno provést opatření v ÚPD,
- výkres ploch, kde je navrhováno zpracovat podrobnější studie, plány
 - v tomto výkrese by měly být vyznačeny plochy, kde ÚSK nenavrhuje konkrétní řešení, ale doporučuje zpracovat podrobnější studii, analýzu či regulační plán,
- výkres ÚSES a DMK a MVÚ
 - tento výkres by měl přehledně zobrazovat stávající stav a navržené změny ÚSES a DMK a MVÚ.

Velice důležitým výstupem, který by měl být určitě zachován, jsou karty obcí, které jednoduše zprostředkovávají informace nejdůležitějšímu konečnému uživateli ÚSK – samosprávě obcí.

Výsledky analýzy obsahu návrhu

Největší prostor byl při analýze věnován obsahové stránce návrhu, a i proto je tato kapitola nejobsáhlejší. Hlavním cílem bylo v návrzích jednotlivých ÚSK nalézt praktická východiska, doporučení, která jasně směřují k dalším krokům. Pro lepší přehlednost a porovnatelnost byla jednotlivá opatření tematicky rozdělena do čtyř kategorií:

- A. Ochrana přírodních hodnot
- B. Využívání krajiny člověkem
- C. Vodní režim v krajině
- D. Rozvoj sídel a krajina

Některá opatření svým řešením a charakterem mohou spadat do více kategorií. Jedná se například o návrhy nových mokřadů, které slouží k lepší retenci vody v krajině, tudíž jsou zařazené do kategorie C. Mokřady jsou ale zároveň i stabilními biotopy, takže spadají i do kategorie A. Ochrana přírodních hodnot.

U vybraných opatření bylo zjišťováno, jakým způsobem jsou navrhována a kam konkrétně směřují, především, jestli mají návaznost na další dokumenty územního plánování.

Nejčastějším výstupem návrhu jsou jevy na doplnění do ÚAP. Ovšem jen z analyzovaných ÚSK Liberec, Říčany a Veselí nad Moravou tyto jevy přesně kategorizují. Dále je v ÚSK navrhováno stanovená opatření promítnout v ÚPD, často ale není uvedeno, jakým způsobem, pokud ano, navrhuje se využít vymezení veřejně prospěšných opatření či ploch změn v krajině. U územního systému ekologické stability (ÚSES) bývá doporučováno jej vymezit v koordinačním výkrese územního plánu jako limity území. V ÚSK je také často navrhováno zpracovat podrobnější studii či projekt, zejména u otázek týkajících se vodního režimu krajiny.

A ochrana přírodních hodnot v krajině	B využívání krajiny člověkem	C vodní režim v krajině	D rozvoj sídel a krajina
vyznačení krajinných okrsků a stanovení cílových kvalit	analýza přívalových povodní a návrh protierozních opatření	vymezení niv vodotečí	vymezení historických a estetických hodnot
stanovení oblastí krajinného rázu	návrh nových cest	vymezení infiltračních oblastí	vymezení brownfieldů
zhodnocení a návrh ÚSES	zhodnocení využití obnovitelných zdrojů energie	vymezení obcí s nedostatečnou protipovodňovou ochranou	návrh řešení negativních urbanistických jevů
zhodnocení a návrh MVÚ a DMK		návrh retenčních prvků	návrh na prověření potenciálně kolizních zastavitelných ploch
vymezení VKP k registraci		návrh vodních toků k revitalizaci	
vymezení ostatních stabilních biotopů			

Tabulka 1: Souhrnný přehled doporučených návrhů pro ÚSK

Přístupy jednotlivých studií se někdy liší, zde bych ráda zmínila některé ÚSK, které určitým způsobem vyčnívaly nad ostatními. V ÚSK Liberec převažovala snaha směřovat opatření do ÚPD, navíc se zde věnovali téměř všem jevům definovaných v analýze (viz tabulka 1). V ÚSK Říčany byla pozornost upřena především na kategorii Rozvoj sídel a krajina. V ÚSK Veselí nad Moravou opatření většinou směřují na podrobnější studii či projekt.

Tam, kde každá studie měla jiný přístup, lze vyvodit, že je tuto problematiku těžké uchopit, nebo i když se jedná o ne příliš komplikovanou záležitost, nikde není stanoven ideální postup. To se týká například vymezování údolních niv či protierozních opatření. Speciálním případem je řešení ÚSES, kdy jistě každý ze zpracovatelů má v této oblasti své zkušenosti a z toho vychází i jejich odlišné návrhy řešení tohoto problému.

V návrhové části se také nacházejí některé kapitoly, které navrhuje pouze obecná opatření, která nemusejí mít přímou návaznost na řešené území, a tudíž není potřeba, aby byly součástí ÚSK. Například obsah Doporučení opatření v souvislosti s adaptací na změny klimatu byl ve všech ÚSK velice podobný. Z toho vyplývá, že by se mohlo jednat spíše o záležitost, která by se měla řešit v celostátním měřítku, pokud tedy nehovoříme o konkrétních návrzích, jako jsou návrhy nových stabilních biotopů či retenčních ploch, kterými se ovšem ÚSK zabývají i tak.

V následujících odstavcích jsou shrnuty přístupy analyzovaných ÚSK pro

jednotlivé kategorie stanovené v práci a doporučeny z toho vyplývající návrhy, jejichž řešení je v kompetenci ÚSK.

A – Ochrana přírodních hodnot

V této kategorii studie hledaly především hodnotné přírodní plochy a navrhovaly určité způsoby jejich ochrany, některé studie taktéž vymezily plochy, jejichž ekologickou hodnotu je potřeba zvýšit.

Obecně se dá říci, že ÚSK, které se zabývaly vymezením stabilních biotopů v krajině, je důkladně zmapovaly. Ovšem v každé studii k tomu využívají trochu jiné prostředky a navrhuje různými způsoby jejich ochrany. V některých studiích tak vymezují veškeré stabilní biotopy jako potenciální významné krajinné prvky (VKP), např. ÚSK Blansko, jinde naopak rozlišují VKP, které navrhuje registrovat, a ostatní stabilní biotopy, které navrhuje vyznačit v územních plánech (ÚSK Liberec, Veselí nad Moravou).

Všechny analyzované ÚSK se zabývají ÚSES, který se v rámci ORP snaží sjednotit a řešit jeho problematiku místa. V této souvislosti se také věnují DMK a MVÚ, jejichž trasy by se měly ideálně překrývat s ÚSES. ÚSK se liší v doporučení na uplatnění svých návrhů, v některých studiích navrhuje změny zpracovat pouze do generelu, jinde rovnou do územního plánu.

Většina studií také navrhuje nové stabilní biotopy. Pokud nepočítáme plochy, které mají zvyšovat retenci v území a jsou zařazeny do kategorie C – Vodní

režim v krajině, jedná se většinou o liniovou zeleň podél cest. Pouze v ÚSK Liberec je navrhováno vyznačovat tyto plochy v územních plánech jako plochy změn v krajině.

V rámci návrhu opatření, která by měla být obsažena v této kategorii, jsou zde zařazena především taková, která se zabývají současným stavem krajiny a navrhuje její ochranu.

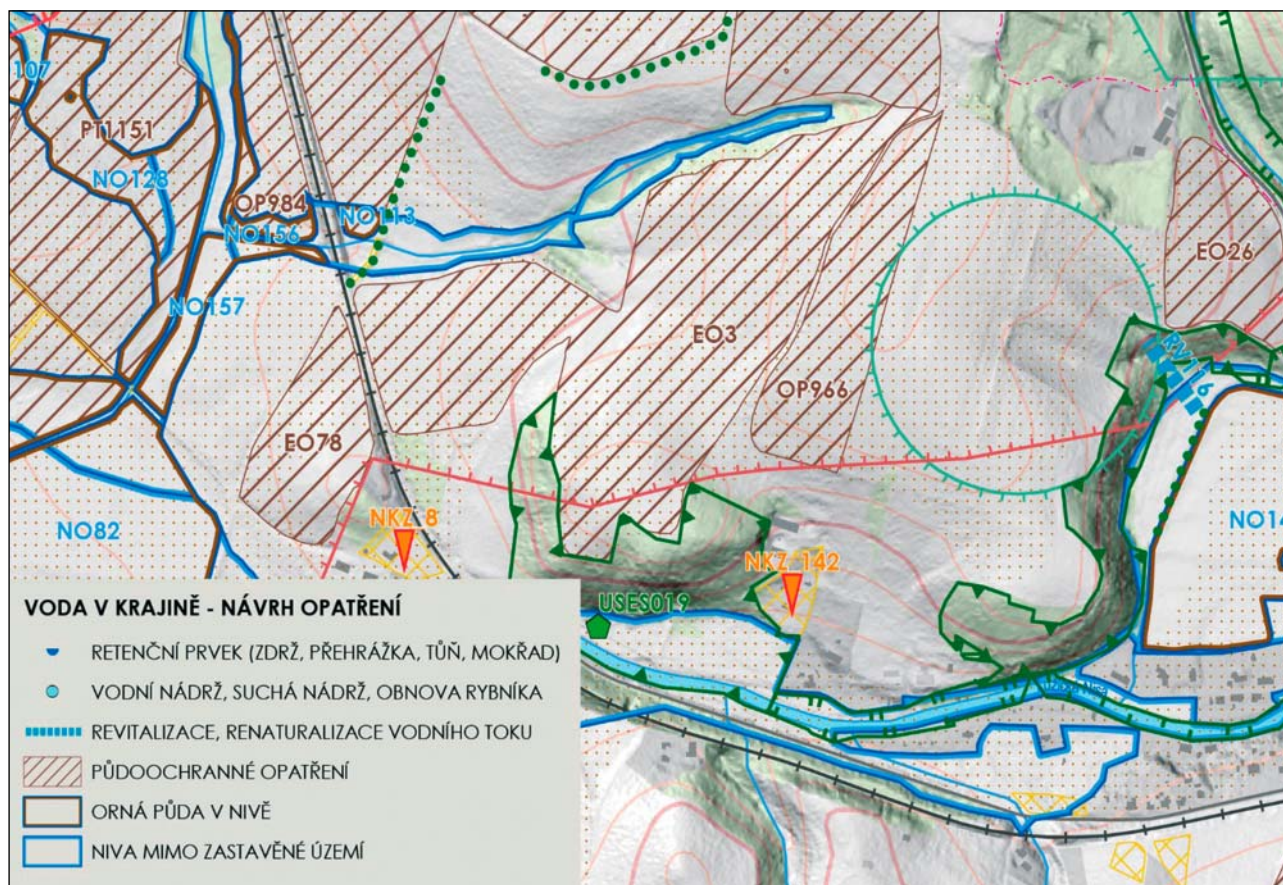
Přehled možných návrhů v této kategorii:

- vyznačení krajinných okrsků a stanovení cílových kvalit,
- stanovení oblastí krajinného rázu,
- zhodnocení stavu ÚSES a návrh řešení problematických míst,
- zhodnocení stavu MVÚ a DMK a návrh řešení problematických míst,
- vymezení VKP k registraci,
- vymezení dalších stabilních biotopů s návrhem pro stanovení jejich ochrany v územních plánech.

B – Využívání krajiny člověkem

Hlavním tématem této kategorie je eroze půdy, dalšími jsou návrhy nových cest podporující fragmentaci krajiny a zhodnocení využití obnovitelných zdrojů energie (OZE).

Ačkoliv ÚSK Chomutov a Veselí nad Moravou pro plochy ohrožené erozí navrhuje konkrétnější řešení oproti ostatním studiím, doporučují i přesto, stejně jako další ÚSK, vypracovat podrobnější erozní analýzy a studie. Konkrétní řešení jsou tedy vždy v kompetenci jiných nástrojů, například komplexních pozemkových úprav.

Ukázka výkresu vymezení navržených změn ÚSK Liberec

Některé studie se poměrně dopodrobna věnovaly turistickým a cyklistickým trasám, což je v rámci ÚSK, kde je řešená plocha celého ORP, ideální, jelikož se může komplexněji uchopit propojení jednotlivých tras. Navržené trasy studie většinou navrhuji uplatnit v územních plánech.

Pouze ve dvou studiích zpracovatelé prověřovali využití OZE na území ORP. Přitom v budoucnu jistě bude vyvíjen čím dál větší tlak na výstavbu elektráren využívající OZE a je jistě na místě hledat plochy pro ně vhodné či naopak vymežit plochy, kde by fotovoltaické či větrné elektrárny neměly být umístěvané.

Přehled možných návrhů v této kategorii:

- návrh protierozních opatření a s tím spojená analýza rizika přívalových povodní, případná doporučení pro další analýzy,
- návrh nových propojení sídel, zejména pro pěší a cyklisty,

- zhodnocení možností využití OZE, zejména pro fotovoltaické a větrné elektrárny.

C – Vodní režim v krajině

ÚSK přehledně mapují vodní poměry v krajině a vymezují problémy, na které by se měly obce zaměřit, ale většinou nenabízejí konkrétní návrhy. ÚSK jednak vymezují prostor údolních niv, které jsou VKP ze zákona, a upozorňují na potřebnou ochranu těchto ploch. Studie dále vyhodnocují riziko přívalových povodní pomocí určování kritických bodů, vymezují vodní toky k revitalizaci a obce, které nemají dostatečnou protipovodňovou ochranu, a navrhuji na základě zjištěných poznatků vypracovat podrobnější studie. Konkrétní návrhy v této kategorii se týkají především vymezení ploch pro retenční prvky; suché nádrže, poldry.

Přehled možných návrhů v této kategorii:

- vymezení niv vodotečí,
- vymezení infiltračních oblastí,

- vymezení obcí s nedostatečnou protipovodňovou ochranou,
- návrh retenčních prvků,
- návrh vodních toků k revitalizaci.

Jelikož výsledkem analýzy přívalových povodní v ÚSK, které se touto problematikou zabývaly, je vymezení ploch pro protierozní opatření, je tato analýza zařazena k návrhu protierozních opatření v kategorii B.

D – Rozvoj sídel a krajina

Zde ÚSK řeší problémy, které jsou nejbližší územnímu plánování. Vymezením historických a estetických dominant ÚSK tak trochu převzaly úlohu ÚAP. Studie většinou také provedly inventarizaci vymezených brownfieldů, ovšem žádná konkrétní řešení pro ně nenavrholi. V některých ÚSK se také zaměřili na další negativní jevy způsobné urbanizací. Většinou se jednalo o zástavbu nevhodně zasahující do krajiny, kterou ÚSK řešily návrhem izolační zeleně. Významnou součástí v této kategorii je analýza zastavitelných ploch územních

plánů a následné návrhy na zpracování regulačních plánů či územních studií pro vybrané problematkové plochy.

Přehled možných návrhů v této kategorii:

- vymezení historických a estetických hodnot, které nejsou součástí ÚAP,
- vymezení brownfieldů,
- návrh řešení negativních urbanistických jevů,
- návrh na prověření potencionálně kolizních zastavitelných ploch.

Závěr

Závěry podrobné analýzy šesti územních studií krajiny, kdy byla pozornost věnována zejména praktickým východiskům návrhové části, lze shrnout do dvou hlavních poznatků:

- Struktura studií by měla být stavěná tak, aby měla lepší návaznost na ostatní nástroje územního plánování, především se jedná o územně analytické podklady a územní plány.
- Měly by být stanovovány takové cíle územních studií krajiny, jejichž vý-

sledným řešením je konkrétní opatření, které má jasnou návaznost na další činnost v území.

Územní studie krajiny jistě mají potenciál stát se platnou součástí územně plánovacích podkladů, nicméně potrvá ještě několik let, než se ukáže, které principy fungují a které méně. Z analýzy taktéž vyplynula silná návaznost na územně analytické podklady. Projevily se především nedostatky územně analytických podkladů a vyvstala otázka, jestli je systém zpracování územně plánovacích podkladů adekvátně nastaven.

Použitá zdroje:

1. *Zadání územní studie krajiny pro správní obvod obce s rozšířenou působností* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj & Ministerstvo životního prostředí, 2016. Dostupné z: https://www.mmr.cz/MMR/media/MMR_MediaLib/%c3%9azemn%c3%ad%20a%20bytov%c3%a1%20politika/%c3%9azemn%c3%ad%20p1%c3%a1nov%c3%a1n%c3%ad/Stanoviska%20a%20metodiky/2016_II_23_Zadani_US_krajiny_ORP_2016-02-23.pdf

2. *Přehled schválených projektů IROP k 16. 12. 2019* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2019 [cit. 22. 12. 2019]. Dostupné z: <https://irop.mmr.cz/cs/Statistiky-a-analyzy/Prehledy-projektu-a-vyzev>.
3. MÜLLEROVÁ, Markéta. *Územní studie krajiny*. Praha: ČVUT, 2020.
4. KOČIŠOVÁ, Helena a kol. *Územní studie krajiny ORP Blansko*. Brno: Aquatis, 2019.
5. KOMRSKA, Ladislav a kol. *Územní studie krajiny SO ORP Chomutov*. Praha: Ing. arch. Ladislav Komrska, 2019.
6. FUSKOVÁ, Vladimíra a kol. *Územní studie krajiny SO ORP Koprivnice*. Ostrava: Urbanistické středisko Ostrava, 2018.
7. SMRČKOVÁ, Alena a kol. *Územní studie krajiny SO ORP Liberec*. Praha: Atelier T-plan, 2019.
8. HUDÁK, Miroslav a kol. *Územní studie krajiny SO ORP Říčany*. Ostrava: Proces – Centrum pro rozvoj obcí a regionů, 2019.
9. HLADÍK, Antonín a kol. *Územní studie krajiny SO ORP Veselí nad Moravou*. Brno: Ekotoxa, 2019.
10. WIRTH, Karel a PRUCHOVÁ, Angelika. *Dotazník ÚSK* [Excelová tabulka]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2019.
11. *Zadání územní studie: Osnova zadání* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2018. ISBN 978-80-87318-65-2. Dostupné z: <http://www.ur.cz/images/8-stanoviska-a-metodiky/od-01-01-2018/06-zadani-uzemni-studie-osnova-mmr-11783-2018.pdf>

Ing. Markéta Müllerová
Český hydrometeorologický ústav

ENGLISH ABSTRACT

An analysis of spatial landscape studies, by Markéta Müllerová

The aim of this article is to summarize the results of an analysis of spatial landscape studies published as parts of diploma theses. The sample of these documents consisted of six spatial studies elaborated between 2016 and 2019, supported by Integrated Regional Operational Programmes. The objectives of this analysis were to compare these landscape studies, explore the various approaches the authors took when solving comparable problems, and find common solutions. Most attention was paid to the resulting proposals and recommendations. The outcome of the analysis may serve as a useful basis for prospective spatial studies.